

RUZBIHÂN-İ
BAKLÎ
ABHERÜL-ÂŞIKIN

Âşıkların Halleri

Çeviren: Y. Emre Taşdemir

TASAVVUF
KLASİKLERİ

SUFI
TABAK

Birinci Fasıl: Aşığın Maşuka Doğru Seyri

İmdi, bil ey kardeşim!

Allah Tebarek ve Teala idrak ve anlayışını artırsın, aşk hallerini mübarek kılsın! Aşk yolculuğumda ilk olarak çıktığım ubudiyet (kulluk) seyrinin ardından Hakk'ın Rububiyetini¹ seyre daldım, kalp gözümle Melekûtu² gördüm. Mükâşefe menzillerinde seyr kıldıktan ve ruhanilerin gök sofrasından makam ve keramet nimetlerini tattıktan sonra arşın kuşlarıyla birlikte "İlliyyûna" uçtum ve Hak Azze ve Celle'nin her şeyi kuşatan nazarı³ ile yüce tecellisinin müşahedesine daldım. Böylelikle o zülcelâli muhabbet şarabı cemal kadehinden can damağıma yetişiverdi. Kıdem aşkının halaveti gönlümü asli marifet ve keşiflerin libasıyla giyindirdi.

Bu yolun başlangıcında marifet denizinde Hakk'a tevekkül kıldım, O'nun engin bir dalgasının yönlendirmesiyle hikmet gemisine bindim ve böylelikle kahır ve lütf dalgalarından emin oldum. Derken sıfat-ı fiil sahiplerine ulaştım. Oradan da marifet

-
- 1 Burada 'Âlem-i Rububiyet' tabiri kullanılmaktadır ki, Hak Subhanehu ve Teala'nın rububiyetinin müşahade edildiği makam anlamını taşımaktadır. [çn]
 - 2 Melekutun seyri doğrudan Kur'an'ı Kerim'de beyan buyurulmuş bir mefhumdur. Bu hususta özellikle En'am suresinin 75. ayet-i kerimesi hatırlanmalıdır. [çn]
 - 3 Bu ifadeyle 'Gözler O'nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür.' (En'am-103) ayet-i celilesine de bir işaret bulunmaktadır. Müellifin burada görmekten kastı gönül gözünün gören -el Basir- sıfatının cemalinden bir görüye mazhar olmasıdır. [çn]

merdivenin tevhid, tefrid⁴ ve tecrid⁵ basamaklarını çıkararak ezeli âlemine vardım ve kıdem libasını kuşandım. Orada azamet, kibriya, hüsün ve kurbiyyet hitabını işittim. Hak Subhanehû lütfedip beni fenaya daldırdı ve Tevhid-i izzetini gösterdi, beni kıdemdeki gibi hudusiyet⁶ bağından fani kıldı. Sonra da bekâsı ile bâki kıldı.

Hak Subhanehû beni himayesine aldı ve tutsaklık libasını üzerimden çekerek hürriyet ipeğini giydirdi. Ezel aşkının hitabıyla bana şöyle buyurdu: “Seni hür ve neşeli bir âşık, beni her daim birleyen bir sadık, şathiyeler söyleyen bir vamık, ölümüne bir şevk ve coşkuyla bana koşan bir salık kıldım. Artık benim görüşümle gör, işitmemle işit, konuşmamla konuş, hükmümle hükmet ve sevgimle sev.⁷ Seni hak olarak velilerimin safına kattım, artık sen ismetimin gölgesi altındasın. Seni kahrımdan güvende kıldığım gibi lütfumdan da güvende kıldım. Ama yine de seni aşkın belalarıyla imtihan edeceğim ki aşkıma yaraşır olduğun hak olsun. Her kim seni severse onu elim azabımdan kurtaracağım ve o sevenlerimden olacak.”

Ruhum *melekut* devrini ve *ceberut*⁸ seferini tamamladıktan sonra bende bir dert peyda oldu ve kendimi yeniden aşk ile imtihan edilir halde buldum ve o âlemden dönmüş olmanın üzüntüsüyle hasta düştüm. Ardından dünya yurdunda geçinmeye baktım, bu arada ruhum aşk oklarına hedef oluyor, nefsim lezzet arıyor, aklım ise talepte bulunuyordu. Hal böyle devam ederken

4 Hiçbir şeyin sâlikî hükmü altına almaması, sâlikin bâtını alâkâlardan ve nefisten sıyrılıp Hak ile olması. [çn]

5 Kulun Hakk'ın birliğini her şeyden soyutlaması. [çn]

6 Yok iken sonradan yaratılma. [çn]

7 Bir Hadis-i kutside Hak Subhanehu buyurur ki “Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nâfile ibadetlerle yaklaştırmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum.” (Buhari, Rikak 38.) [çn]

8 Ceberut âlemi: hadis-i şeriflere dayanılarak edinilen bilgiye göre mülk ve melekût âleminin üstünde zaruretin hüküm sürdüğü âlem, azamet ve celal sıfatı.

Hak cemalinin aşkından hadiseler âleminde yeniden seyre daldım. Takdir-i ilahi, yolum iyilerin pazarına uğradı ve ben her sedefte bir lütuf incisi aramaya koyuldum. Derken ansızın kerem eli uzandı ve ayetler aynasından o sıfatın cemalini gördüm.

Ezel bağının kuşu fiiller yuvasında hilkat perdesine bürünüp gizlenmişti. 'İnsanı en güzel kıvamda yarattık / ahsen-i takvim'⁹ libası, en güzel suretler güzelliğinin sırrınca, 'Allah Âdem'i sureti üzere yarattı'¹⁰ manasının cemaliyle müzeyyen idi. Sanat eserleri sanatkârda kaybolmuştu ve ben bu hâlin ne denli nadir bir şey olduğunun farkındaydım. Kendi iradem olmadan gözlerim o aynada kaldı ve aşk bana yeniden galip geldi. Can gözüm sanatkârda kaldı, akıl gözüm ise kâfirlikten¹¹ ötürü sanat eserlerinde kaldı. Can gözümle kıdemim cemalini gördüm, akıl gözümle de âdem suretini idrak etmeye çalışıyordum.

Bana denildi ki 'Şimdi insani gözle insanlar âlemine bak.' İşte o an kalp gözüm suret gözüme nakloldu ve gözlerimi açtığımda güzelliğiyle dünyalıları mest ve hayran bırakacak bir peri gördüm. Hilebaz, ayartıcı, zarif, şuh, ayyar bir güzel. Göz çukurunda binlerce Harut ve Marut... Zülfünün bir halkasında yüzlerce İfrit ve Karun ordusu. Yanağının rengi zühre yıldızını utanç içinde bırakmış ve müşteri yıldızıyla rekabete girmişti.

Naz vadisinde çalımla yürüyen aşkının ceylanı yüzlerce aslanı avlamıştı, güzelliği melekut hankâhının zahitlerini candan usandırmıştı. Ben de o vadiden ona doğru baktım ve zühdün yüzündeki hayâ perdesini kaldırıp lal olmuş bir dille ona seslendim:

9 Tin suresi 4. ayet-i kerime

10 Buhari, İstizan 1; Müslim Bir 115 nolu Hadis-i Şerif. İslam ulemasına göre sözü edilen 'suret' şekil anlamında değil, sıfat anlamındadır. Örnek olarak Allah Teala'nın 'el-Basir' yani gizli açık her şeyi gören olmasıyla birlikte kuluna da cüz'i olarak 'görür' sıfatını vermesi şeklinde düşünülmelidir.

11 Burada sözü edilen kâfirlik bir metafor olup, nefsin tabiatında bulunan birtakım özelliklere ve perdeli olmaya işaret edilmektedir.

*Arazdan ve cevherden ötesin
Cümle varlığın her dem dilindesin
Arş ü ferş senin sultanlık sarayın
Tüm yaratılıştan maksat sanki sensin*

Ne acayıptır ki bu vaziyet hakkında tasavvufta Hak'tan gayrısına bakmak küfürdür denilir. Akıl ve ilim erbabınca ise ömrün zayi edilmesidir denilir.

O gönül hoşluğuyla sırrımdan ona şöyle dedim:

A güneş yüzlü! Arifler zümresinin methettiği sensin! Her ne kadar âşıkların kendinden geçtiği hayranlık meclisinde aşk şarabını bizimle içmiyorsan da güzellik meclisinin şuh dilberi sensin!

Bana şöyle cevap verdi:

O âlemden dönmek gaflettir, bize bakmak ise afet mahallidir. Sen yolunu kaybetmiş olmalısın.

Aşkta insanı sapıtacak yol çoktur ve aklın senin aşkının sermayesi yüzünden aşk pazarında bir kazancı yoktur. Allah için söyle! Sen kimsin? Ya da neyin sırrısın?

Lahutun sırrı, hiç hulul zahmeti olmadan nasut içinde¹² gizlidir ve nasutun yüzü, lahutun cemalinin aksindendir. Nasutun bidayeti bizimledir nihayet ise Hakk'ın emri.

Ey can! Candan da tatlısın sen, bana hâlâ nereli olduğunu söylemedin.

Ben lahut elindenim, nasutta ise yol göstericiyim. Hilkatinizden evvel cihanda biz var idik, her yerden çehremizi gösterir idik.¹³

12 Âlem-i Nasut, görülmekte olan mülk âlemi, âlem-i şühud anlamına gelmektedir. Süryanice olan "Lahut" ve "Nasut" kavramlarının literatüre Hallac-ı Mansur tarafından dahil edildiği ileri sürülmektedir. [çn]

13 Yani 'şimdi görünmez olsak da insan neslinden önce dünyada görünür bir vaziyetteydik' denilmek isteniyor. [çn]

Siz beşer halkından ayrı bir imtihandayız, bizim sizden ayrı bir yaratılışımız vardır.

Ardından bana şöyle bir tavsiyede bulundu:

Dön ey şaşkın! Dön! Bizimle düşüp kalkanların hâli yaman olur, asli madenin renginden alır ve her kim bizimle hemrenk olursa cihandaki ruh u revanından olur.

*Ancak her ne mekân tutmuşsa onun sahnında
İster taş olsun ister çamur apaçık can taşıyordu.*

Derken bir cemal sırrını o dilberin hüsnünün celâlinde gördüm. Lâl dudaklarından, ezel nuru yüce ruhları tıpkı âşıkane fena hâlindeki gibi ecel kemendine almıştı. Adeta Cebrail'in dudağundan peyda olmuş bir tebessüm idi. Can yoldaşları, o canlarının canı olan dilber yüzünden ecelin eline düşmüşlerdi.

*Ecelin ise o dudakları güllümseyen güzelin elinden
Hayret eli dişlerinin arasında kalakalmıştı.*

İyice baktığımda gördüm ki ruhundaki berraklığın sıfatı mekânsızlık sırrındandı ve tıpkı Âdem Aleyhisselam suretindeki gibi nişansızdı.

Derken gönül hoşluğu ve hızla benden uzaklaşmak istedi. Ona engel olmak için "İkimizin de ruhu Kudret Kâbe'sinin gölgesi altında serinlerken bu nasıl bir kötü huyluluktuk böyle?" dedim. Aşk işi hep böyle neticesiz mi kalacak? Doğrusu bizden yüz çevirmek ancak hamların yapacağı bir iştir.

Daha ne kadar söylenip duracaksın? Aşk sözü bir ezel nükesidir ve anlamını aramak beyhudedir. Aşkın muradı ise aşktan bihaberdir. Eğer bundan da anlamıyorsan, daha ne diyelim?

*Sana gamımı anlattığım bir lahzayı
Bütün bir ömrüme değişmem*

Biliyorum ancak sûfilik her şeyi mübah sayma yolu değildir ve bize bakmak velayet ehlinin yapacağı bir iş değildir. Tefekkür ehlinin nazarı daima ölçülüdür ve ilahi kudretin çizdiği hakikat harfini okumakla meşguldürler. Bu âlemde nefis için bir harf yoktur. Her kim ki nefsin peşinden gidiyorsa, marifet ehlinin nazarında hakikatte insan değildir o.

*Eğer gerçekten görenlerden isen, yaratılmışları bir de
hak nazarıyla gör.*

*Gördüğün güzelliklerden nefse bir pay verme,
Ki Kadir-i mutlaka hakk'el yakin göresin.¹⁴*

Beni imtihan etmeye devam ederek şöyle dedi: “Ey sûfi! O aşkın olduğu yerde bu aşkın sözü olur mu hiç?”

Senin aşkın, bidayetinde başlangıç ve sonun bulanıklaştığı o ilahi aşkın sarhoşluğu içinde çaresiz kalır¹⁵.

“Öyleyse aşkım sizin yolunuza göre hata değil midir?”

İffetli aşka¹⁶ Hazreti Ahmed’in getirmiş olduğu şeriat şahittir.

O şahidi tanıtır mısın?

Hakk’ın -azze ve celle- kelimadır. Buyurdu ki; Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatacağız. Yani ‘ey kendisine âşık ve maşukun kıssasını anlattığımız! O zü’l-aşk-ı ve’l-muhabbet olanın indinde kıssaların en güzeldir aşk kıssası.

Habib-i Kibriya -aleyhisselam- buyurdu ki (ümmetimden) aşkını gizleyip, iffetini muhafaza ederek ölen şehittir.¹⁷ Kalbinde

14 Beyit Arapça olup ilk dönem Bağdat sufilerinden Ebul Hüseyin Nuri’ye (kuddise sirruhu) aittir. [çn]

15 Bununla salt deneyime dayalı bir duygu ifade edilmektedir. [çn]

16 Burada ‘iffetli aşk’ tabiriyle cismani olmaktan çıkıp tinselliğe dönüşen aşk ifade edilmektedir. Felsefi literatürde buna yaygın olarak platonik aşk denilmektedir. Bunun sebebi de Hekim Eflatun’un (Platon) âlemdeki güzelliklerden yola çıkarak ruhani ve lahuti güzelliğe, yani isim tecellilerine (idealara) işaret etmesidir. [çn]

17 Orijinal metinde bu ifade hadis olarak zikredilmektedir. Ancak pek çok muhaddisin tenkitlerine bakıldığında, ravilerin adalet ve zabt yönü itibarıyla zayıf oldukları ve

Allah aşkı taşıyan ve aşkın kendisine galip geldiği kimse (kendisine Allah'ı hatırlatan) güzel yüzlere sevgiyle bakar. Bu beyanda Zünnun-ı Mısri (rahmetullahi aleyh) dedi ki "Allah Teala ile ünsiyeti olan kimse her güzel şeye ve her güzel yüze aşına olur." Marifet ehli muhabbetin bu ince sırlarını iyi bilir ve bunları ehlin-den başkasına açıklamazlar. Eğer birisi muhabbet sırlarını ehil olmayanlara ifşa ederse ağır bir cezaya müstahak olur.

Bu delilleri ona anlattıktan sonra bana tekrar sordu. "Allah'a âşık olmak caiz midir? Bir kimse ona âşık olduğunu iddia edebilir mi? Aşk kelimesi bu manada bütün âşıklar arasında müşterek bir isim midir? Kulun Allah'a aşkı, Allah'tan kula aşk, Allah ile aşk (billah) ve Allah'ta aşk (fillah) itikadınızca sahih midir?" Dedim ki "Şeyhlerimiz bu hususta ihtilaflıdır. Bazısı kabul eder bazısı da reddeder.

Bu mefhumu reddedenler bunu yapmakla sırrı gayretlerinden ötürü âlem halkından gizlemeyi murat ederler.¹⁸ Bunu kabul edenlerin aşktaki cüreti ise aşkın coşkunluk ve inbisatından ileri gelir. Sevenler ve sevilenler "(Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın bir lütfudur. O'nu dilediğine verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."¹⁹

Bu meseleyi onaylayanlar arasında Abdulvahid ibn Zeyd ve Dimeşk ehli, Bayezid-i Bestami, Ebu'l Kasım Cüneyd, Ebu'l Hüseyin Nuri, Zünnun-ı Mısri, Yusuf bin Hüseyin Razi, Ebubekir el-Vasıtı, Husri, Hüseyin ibn Mansur (Hallac) ve Ebubekir el-Şibli'dir. Şeyhimiz Ebu Abdullah Muhammed ibn Hafif (rahmetullahi aleyh) ise ilk başta bu aşk fikrini reddetmişti. Ancak daha sonra Ebu'l Kasım Cüneyd'in (rahmetullahi aleyh) aşkın gizli manasından ve aşk kelimesinin sırrından bahsettiği bir mecliste

bu sebeple zikredilen hadisin sahih olmadığı görülmüştür. [en]

18 Başka bir ifadeyle avamı ilahi aşka yaraşır görmezler ve o aşkı taşıyabilecek bir istidatta olmadıklarına kanaat ederler. [çn]

19 Maide suresi, 54. ayet. [çn]

bulundu. Şeyhimiz bu mesele üzerine olumsuz tavrını değiştirdi ve kelimenin bu şekilde kullanılmasını (ilahi aşk manasında) doğru buldu.

Nebî'den (sav) şöyle rivayet edilmiştir “Allah Teala, kulumun kalbinde hakim olan şey yalnızca bana dua etmek olduğunda onun arzusunu tamamen münacatıma hasrederim. Sadık kulum sehve düşecek olsa onunla onun sehvi arasına girerim. Onlar benim hak velilerimdir. Ne zaman dünya halkını cezalandıracak olsam onlar hatırına gazabımı geri çekerim.” buyurmuştur. İşte aşkta böylesine yüksek bir paye vardır ve en yüce paye nebi ve resullere hastır.

Bu yüzdendir ki Davud (as) Allah âşığı olarak müsemma oldu²⁰ ve yine bu sebepten Kureyşliler ‘Muhammed (sav) Rabbine âşık oldu’ dediler. İşte Allah’a -azze ve celle- âşık olmanın delilleri bunlardır ki rahmet deryalarının okyanusundan, saf marifetin madeninden sadır oldu. O ki Âdem’in canının canı ve âlemin yaratılış sebebidir! Allah’ın salat ve selamı O’nun üzerine olsun.

İmdi; malumdur ki Arap ve Acem diyarlarında Leyla ile Mecnun’un, Cemil ile Buseyne’nin, Vamık ile Azra’nın, Hind ile Bişr’in ve emsallerinin aşk hikâyeleri iyi bilinmektedir. Hakikat ehli iyi bilir ki bu kıssalardaki ülfet tabiat töhmetinden aridir. Bazı felsefeciler buna uygun olarak saf aşkın²¹ (platonik aşk) ruhların kaynaşmasından kaynaklandığını söylediler. Ayrıca bazı marifet sultanlarının da bidayet zamanlarında meyil kuşları beşeri aşk kafesine düşmüştür. Ebu’l Hüseyin Nuri, Ebu’l Garib el-İsfahani misallerinde görüldüğü gibi.

20 Hz. Davud (as.) hakkındaki bu niteleme Tirmizî’de geçen şu hadis-i şeriften ileri gelir: ‘Davud şöyle dua ederdi: Allahım senden seni sevmeyi, seni seven kişiyi sevmeyi, senin sevgine ulaştıran ameli isterim. Allahım senin sevgini bana kendimden, ailemden ve soğuk sudan daha sevimli eyle.’ (Tirmizî, Deavât, 72) [çn]

21 Aşk-ı afif ifadesi kullanılmakta olup bir diğer yaygın kullanımı “platonik aşk”tır. [çn]

Ashaptan ünlenen Bişr ve Hind'i de geçmemek gerek. Onların aşk denizlerinin incisi imtihan âleminden aşk âlemine naklolmuştu. Ufuklar sultanına²² (sav) onların hallerini haber verdiklerinde, onlara şefkat göstererek şöyle buyurdular: Ümmetimden Yusuf ve Züleyha kıssasının misalini yaratan Allah'a hamdolsun.

İlahi aşka giden yol da bu suretle beşeri aşktan geçmekte. Nebi'ye bile buyurdu ki 'içinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyordun'²³ (yine bir başka meselde) iki kardeşin kıssası gelir: İçlerinden biri şöyle dedi: "Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken 'Onu da bana ver' dedi ve tartışmada beni bastırdı."²⁴ Yine bir başka kıssada şöyle beyan buyrulur: Andolsun ki kadın ona meylettii. Eğer Rabbinin işaretini görmeseydi o da kadına meyletmişti.²⁵

Peygamberlerin kıssalarını oku da gör, iffetli aşk hiçbir surette kınanıp hor görülmemiştir. Demek ki Tevhit ırmağını aşkın köprüsü olmadan geçmemiz mümkün değildir. Ancak şu husus da unutulmamalıdır ki; enbiya ve evliya insani aşka şehvani tabiatın kötülüklerinden uzak ve aridirler.

O güzel, beni şeriat ve hikmette keskin görüşlü, iki dilde ise beliiğ ve anlaşılır görünce "Ey sūfi! Senin hikmette bir deniz, marifette ise bir okyanus olduğunu görüyorum. Konuşmandaki zarafete ve cemalindeki letafete âşık oldum. Allah için! İnsani aşkın Rabhani aşk ile olan irtibatını benim için Acem dilinde özet

22 Seyyidü'l- âfak (ufuklar sutanı) tabiri Hz. Peygamber'in (as.) cemal vasıflarını ifade etmektedir. Şeyh Abdulkerim el-Cili bu cemal müşahedesini üç şekilde anlatır. Hz. Peygamberin cemalinin el-Müsteve'l-Ezhada (Melekut), Ufuk-i mübinde (apaçık ufuk) ve Ufuk-i alâda (en yüce ufukta) müşahade edilmesi. (El-Cili, Hakikat-i Muhammediyye, s.294) [çn]

23 Azhab suresi 37. ayet-i kerime. [çn]

24 Sad suresi 23. ayette geçen bu hadiseyi müellif aşka yormaktadır. Ona göre burada doksan dokuz koyun ile kastedilen 'eşlerdir'. Doksan dokuz burada çokluk ifade eder. Çok sayıda eşi olan bir adam kardeşinin tek eşine âşık oluyor ve onu elde etmeye çalışıyor. Nitekim ayette geçen na'ce, "dişi koyun" ya da "dişi sülün" anlamına gelmektedir ki bu da "kadın"dan kinayedir (Ebu Ubeyde ve Zeccâc) [çn]

25 Yusuf suresi 24. ayet-i kerime. [çn]

olarak şerh edebilir misin? Ki bu kitabın bize ve tüm âşıklara rehber, süluk eden saliklere de makam olsun.” dedi.

“Emrin olur. Hemen bu işe başlayacağım, zira aşkım emirlerine kayıtsız şartsız itaat etmemi gerektiriyor. Âşık maşukunun mahkumudur, arzu duyan kişi arzuladığı şeye aittir. O’nun aşkını zikretmen sana itaat etmem için yeterli sebep teşkil eder. Hem zaten seven kişi daima itaatkâr olur.”

Böylelikle insani ve Rabbani aşkı beyan eden bu kitabı yazmaya başladım. Allah Teala’nın yardımı ve ilhamıyla âşıklara ve muhiplere bir ünsiyet neşesi ve kutsiyet haziresinden bir esinti olmasını niyaz ederiz. Bu kitabın adını “Abherü’l- Âşıkîn” koydum ve otuz iki fasla ayırdım.

İkinci Fasıl: Aşkın Başlangıç Hâli

Ey aşk hakkında soran! Dinle!

Aşkın başlangıç halleri vardır ve bidayeti irade, yani taleptir. Salıklar oradan huzura ve hizmete varırlar. Ondan sonra muvaffakiyet, muvaffakiyetten sonra da hoşnutluk ve rıza gelir. Hakikati ise saf muhabbetir.

Tüm bunlar salike iki cihetten gelir. Biri maşukun bahşetmesinden ve sonsuz kereminden diğeri de maşukun rü'yetindedir. İlki umumidir, ikincisi ise havasla ilgili olup hususidir. Salık bu hâlde ilerlerse şevk başlar ve burada hakiki anlamda istiğrak hâline ulaşırsa artık âşık olarak müsemma olur. -İnşallahu Teala- işin bidayeti gibi nihayeti de belli bir tertip üzere beyan edilecektir.

Aşkı umumi olarak sınıflandıracak olursak, diyebiliriz ki aşk beş türdür. Bunlardan biri ilahi aşktır. Bu öyle bir aşktır ki tüm makamların nihayetidir ve müşahede, tevhit ve hakikat ehlinin başkasında bulunmaz. Bir diğeri aşk türü aklidir ve melekutun mükâşefe âleminde seyir kılar. Bu marifet ehlinin tutkusuna verilen bir isimdir. Bir diğeri ruhani aşktır ve insanların havasında görülür. Bu aşkın son derecede şeffaf ve latif bir tabiatı vardır. Bir diğeri aşk da behimidir ve insanların rezil tabiatlılarında bulunur. Bir diğeri de tabii aşktır ve halkın önemli bir kısmında bulunur.

Şimdi -İnşaaallahu Teala- bunlar sırasıyla beyan edilecek ve açıklanacaktır.

Evvela iyi bilinmelidir ki behimi olan aşk halkın rezil tabiatlılarındadır ve bunlar içki ve fesat işlerle meşgul olan fışk zümresidir. Bu uğurda işledikleri sırf anlık heva ve heveslerin tesirinden başka bir şey değildir. Böyleleri devamlı surette nefs-i emmarenin buyruğu altındadırlar ve aşağılık şehvetlerinin yegâne müheyyici ve muharriki nefs-i emmaredir. Nefs bu yönde onu son raddeye ulaşıncaya kadar dürter durur. Bu en aşağıda olan nefsin hayvani zaaflarının taşmasından ileri gelir ki böylesi biri ancak sevdiğinin sohbeti ve ülfetinden sonra -ki anlık bir zevktir- nefs-i emmarenin şehvet ateşinden sıyrılmış olur ve bundan sonra da aşkı geçmiş olur. Bu çirkin hâl şeriat ve akıl sahiplerinin nazarınca eğer ilahi hükümlere tabi olunup bertaraf edilmezse ve uygun şer'î bir daireye girilmezse kişiyi alçaltır.

Tabii olan aşka gelince, bu dört unsurun letafetinden ve hassas terkiplerinden kaynaklanır ki bunun muharrik ve müheyyici sağdan nefs-i natıka²⁶, soldan nefs-i emmare, üstten nefs-i kül²⁷, alttan ise ayartıcı nefistir. Eğer bu hâldeki kişide ruhaniyet ve akli letafet galip gelirse kınanmak yerine tam tersi övülmüş olur.²⁸ Eğer böyle olmaz ise kişinin meyli cismani ve düşük tabiata dönük

26 Nefs-i nâtika terim olarak akli ve nakli meselelerin münasebetlerini hissetmeye ve anlamaya kabiliyeti olan şahsi e cevheri bir özellik demektir. Bu özellik zatında maddeden soyut, filinde ise maddeye tabii mukarin olan bir cevher, diğer adı ile insan ruhu anlamına geliyor. Buna göre tabii aşkın sağdan nefs-i natıkaya soldan ise nefs-i emareye bağlı oluşu, onun iki ayrı kutup arasında olduğunu ve kişide meyil ve tercih olarak hangi taraf ağır gelirse o yöne doğru ilerleyeceği anlamını taşır. Bir anlamda nötr bir durumdur. [çn]

27 Nefs-i Kül ya da külli nefis, tasavvufî metinlerde 'ilahi isimlerin manalarını yansıtan bilinç, meleke' anlamını taşır. [çn]

28 Burada beşeri aşkın ilahi aşka yönelttiği kişinin durumundan söz edilmektedir. Nitekim sufi müellifler Leyla ile Mecnun, Hüsrev ile Şirin, Salaman ile Absal gibi destansı aşk hikâyelerini bu minval üzere yeniden anlatmışlardır. Bu hikâyeleri yazarken destan anlatım geleneğinin bir parçası olma maksadını gütmemişlerdir. Bu gibi anlatılarda ana gaye beşeri aşk yolcusunun aşkın hakikatine nasıl erdiği gibi anlatmak ve ilahi aşkın farklı tezahürleri üzerine salikleri düşündürmektir. [çn]

olur ve âşıklar nezdinde alçalır. Bu taifenin yeri iki cihanda da ateştir. Bu cihanda onları hayvani şehvet ateşleri yakar, orada ise cehennem ateşi yakar.

Ruhani aşka gelince, bu seçkin insanlarda yani havasta bulunur. Onların cisim ve manalarının cevheri mukaddes ruhtan cıllanmış ve akıl âleminde artırılıp işlenmiştir. Suretleri pak gönlün rengine boyanmış, içleri dışları bir olmuştur. Beğenilen güzel şeyleri gördüler mi onun aşkına gark olurlar (istiğrak hâli meydana gelir). Sürekli riyazete çekildiklerinden bu uzun zaman dilimlerinde nefis için durum çekilmez bir hâl almaya başlayabilir ve onca mücadele ateşine rağmen bir anda nefsanî tabiat -baskılanma sonucu- hareketlenebilir. Ancak o ruhani kişi sabır kılar ve sükûn rüzgârının esmesini bekler. Sükûn rüzgârının şehvet ateşini söndürmesinin ardından bu aşkı hemen marifet ehlinin aşkına tabi kılar ki böylelikle aşkı melekût ülkesine uzanan bir merdiven görevi görsün. Kuşkusuz o böyle yapmakla aşk mezhebi nazarında beğenilen (müstahsen) biri olur.

Akli aşk ise külli aklın seyrinden, nefs-i natıkanın civarında olup, melekût âleminde ceberutun müşahede levhalarından doğar²⁹. İşte bu ilahi aşkın bidayetidir. Ancak bilinmelidir ki, ilahi aşk bu bidayet hâlinin çok ötesindedir ve erişilebilecek son sınırdır. O nihayet menzillerinde artık celal ve cemal müşahadesinden başka bir şeye yer yoktur. -İnşaallahu Teala- kitapta bu hususu beyan edeceğiz.

Tabiat âleminin dışında ve ötesinde olan ve muhabbetin özü olan ülfet ise -ki halk arasında az da olsa sohbeti edilir ve hakikati marifet ehlince biliniyor- Mevla Teala'nın fiilinden başka bir şey değildir. Eğer bir kuluna gayp âleminin yolunu açmak dilerse, hilkatin görülmemiş güzelliklerinde ve kudret eserlerinde onu

29 Melekût âlemine yükselip ceberutun müşahade edilmesidir kast edilen. [çn]

seyre daldırır. Ta ki o kul can gözüyle ıstna-i ilahiyeyi görsün ve bu yolda gönlü ve vakti safa bulsun, safa ehlinde olsun.

Lakin kulun Hak Subhanehu tarafından o tecellide ve fiilinin cemalinde rehin olması takdir buyrulmuşsa onun hakikatine son raddede erişmedikçe oradan geçemez. Gayp hanesinin damına ef'al ve seyir payesinin merdiveni olmadan çıkılamaz. Zira tüm âşıkların bidayetleri âlemin müşahede edildiği ve deliller edinildiği şühud yolunda başlar. Yalnız Tevhid ehlinin içinde bir havas zümresi vardır ki onlar müstesna. Onların hâli diğerlerinden epey farklıdır. Zira külli müşahede hadiseler âleminin müşahedesini olmaksızın onların canına erişiverir. Bu nadirattan olan gaybi bir hadisedir.

İmdi, fitrata gelince; fitratın aslı ruhani olduğundan bu cismani âlemde Hakk'ın -Subhanehu ve Teala- fiillerini müşahede eder. Eğer nefisten tabii bir arıza -Allah'a sığınırız- araya girerse aşkın usul ve kanununca emmarelikteki gibi her şeyi tebah etmez. Fakat kişi burada kalırsa çok büyük hata etmiş olur. Eğer kalmaz ve geçer ise büyük bir tehlikeyi atlatmış olur. Bu durumdaki salikin o kâfir nefs-i emmarenin şehvet şevkiyle atmış olduğu adımınun tozunu gönlünden hararetle bir üfürüşle savurup temizlemesi lazım gelir. -İnşallah bu meselenin de hakikatini zikredeceğiz-